

Любов до рідної мови розбрату не сіє

Закон «Про засади державної мовної політики» спеціальна комісія шліфуватиме до кінця вересня. Президент України під час зустрічі з журналістами в Севастополі ще раз заявив, що документ буде вдосконалено, й нагадав: закон лише набув чинності, тому ще рано робити якісь висновки: «Ясно одне: ми поступово рухаємося в бік Європейської хартії про мови, і це дуже важливо».

Створену спеціальну робочу групу поділили на дві частини. Перша підгрупа зосередила увагу на розробленні системного законодавства щодо застосування мов в Україні та вдосконаленні чинного закону. Вже попередні поправки до нього передбачили збільшення в 2–3 рази бар'єра, необхідного для надання мові статусу регіональної. Друга підгрупа розпочала роботу над проектом Державної програми всебічного розвитку і функціонування української мови.

Не встигло суспільство сприйняти ці обнадійливі месиджі й обговорити неоднозначний закон, як розпочався парад регіональних мов. Його вважали неминучим, але ніхто не передбачав, що все відбудеться не просто швидко, а блискавично, навально, з розмахом і помпезністю. Першою ухвалила статус російської мови як регіональної на позачерговій сесії Одеська міська рада. За нею рушили в бурхливе плавання інші області. Тим часом в Ізмаїлі міська рада відмовилася розглядати пропозицію громадських організацій надати регіональний статус болгарській мові. До речі, безпідставно: за даними перепису, в цьому населеному пункті мешкає рівно 10% болгар.

Переможна хода закону то пришвидшувалася (Донецьк, Запоріжжя, Луганськ), то гальмувалася. Так, у Харкові патріотично налаштовані мітингувальники намагалися захопити міську раду. Їх зупинив лише щільний кордон міліції. Масові бійки відбулися біля стін Миколаївської міської ради. Справжньою несподіванкою вразив Крим: дев'ять тамтешніх громадських організацій звернулися до високопосадовців із вимогою оголосити в автономії українську мову регіональною – нарівні з російською та кримськотатарською. Ті, хто не сприймає закон, про всяк випадок гуртуються на Сумщині та в інших областях.

Беззаперечний один висновок: любов до рідної мови не сіє розбрату, навпаки, об'єднує, налаштовує на боротьбу за основу основ українськості. Оптимісти не складають зброї, а песимістів розраджують хіба що різноманітні вияви епатажності.

– Поправок уже назбиралося чимало, – зазначає академік НАН України Микола Жулинський. – Не маю сумніву: їх буде ще більше. Є істотні, принципові, від яких ми нізащо не відступимо, є технічні. Неозброєним оком видно, що закон ухвалювали поспішно, без урахування зауважень як багатьох народних депутатів, так і експертів та громадськості. На жаль, швидкоплинна політика взяла гору і над наукою, і над здоровим глуздом, і над усталеною практикою. Отож слід негайно, ще до парламентських виборів, подати такі пропозиції, які кардинально змінили б найрезонансніші, найнебезпечніші для рідного слова положення Закону «Про засади державної мовної політики».

Знову про мову

Чому ігноруються висновки російських експертів*

Відомо, що в процесі прийняття законопроекту 9073 «Про засади державної мовної політики» проігноровано рекомендації українських експертів. А також і багатьох російських експертів, які використовують положення Європейської хартії регіональних мов або мов меншин для захисту національних інтересів Росії. Наші лобісти законопроекту 9073 часто закликають брати приклад з росіян, але тут самі діють зовсім не так, як колеги з Росії!

РФ підписала Хартію ще в травні 2001 року і зобов'язалася через рік ратифікувати її, але й досі цього не зробила. Держдума Росії, Міністерство регіонального розвитку РФ, науковці та експерти вивчають європейський досвід, наголошуючи, що треба обов'язково врахувати «можливість появи нових конфліктів», які можуть виникнути в процесі імплементації Хартії. Російські депутати, урядовці та експерти обстоюють національні інтереси своєї держави й підкреслюють, що

в країнах зі «складною мовною ситуацією є небезпека появи мовних конфліктів і навіть так званих шкільних війн, що виникають у ході «експансії» мов, оголошених державними, на інші мовні спільноти». Саме такі побоювання не дозволили ратифікувати Хартію Молдові та країнам Балтії. Російські науковці зазначають, що «деякі лідери, які заробили свій політичний капітал на «національному питанні» в 1990-ті роки і встигли його розтратити, сьогодні готові використовувати ратифікацію

Добірка журналу **Віче**

За даними Всеукраїнського перепису населення 2001 року, українську мову вважали рідною 67,5% населення України, що на 2,8% більше, ніж за даними перепису 1989 року. Російську мову визначили як рідну 29,6% населення (цей показник зменшився на 3,2%). Частка інших мов, які були вказані як рідні, становила 2,9%.

сайтах уряду і Держдуми РФ, у матеріалах «круглого столу» на тему: «Європейська мовна Хартія і Росія» (журнал «Этнографическое обозрение». – 2010. – № 4. – С. 92–140).

Російські експерти зазначають, що:

1. Імплементация Хартії може «привести до зростання сепаратистських настроїв», розділення етнічних груп РФ за етнолінгвістичним принципом і «стати інструментом, що здійснює дестабілізуючий вплив на етнополітичну ситуацію в Росії».

2. Кожна країна при ратифікації Хартії повинна сама визначити, які з мов меншин треба включити в ратифікаційний список, а також перелік захо-

ючись на недавнє походження деяких мовних меншин, зокрема російської.

3. Європейський досвід демонструє різні форми можливої ратифікації:

а) заява про приєднання; б) ратифікація з особливими застереженнями; в) заява про вузько-територіальне застосування Хартії; г) ратифікація з повідомленням про визнання, але не застосування; д) ратифікація без виділення жодної мови.

Багато держав не ратифікували Хартію (Албанія, Андорра, Бельгія, Болгарія, Греція, Грузія, Естонія, Ірландія, Латвія, Литва, Монако, Португалія, Сан-Марино, Туреччина, Франція). Деякі положення Хартії мають лише рекомендаційний характер. При ратифікації Хартії треба керуватися не політичними, а лінгвістичними критеріями (цей принцип ігнорують українські урядовці й депутати). Саме через це російські науковці не розводять русинську й українську мови (як це зробила Верховна Рада України в законопроекті 9073), а стверджують, що українська мова включає в себе лемківський і русинський діалекти. Це правильний висновок, адже Хартія не спрямовується на захист діалектів державних мов, а захищає мови, що мають суттєві відмінності від державної мови.

4. У Хартії йдеться про:

а) «регіональні мови» (тобто мови, які традиційно використовуються на теренах держави автохтонними або корінними народами) та б) «мови меншин» (мають на увазі меншини, мови яких є домінуючими в інших державах).

За цією класифікацією в Україні регіональними мовами повинні вважатися кримськотатарська, караїмська, кримчацька та гагаузька, а мовами національних меншин – ті мови, які є офіційними (державними) у відповідних країнах світу (в Білорусі, Болгарії, Вірменії, Греції, Молдові, Німеччині, Польщі, Росії, Румунії, Словаччині, Угорщині тощо). Отже, за цією класифікацією в Україні в групу регіональних мов не можна включати російську мову, бо вона є державною в РФ і (одночасно) мовою російської національної меншини в Україні. Так само і в Росії не можна включати в групу регіональних мов, наприклад, українську мову, бо вона є державною в Україні та (одночасно) мовою української національної меншини в РФ. Враховуючи це, російські урядовці й уклали перелік корінних малочислених народів РФ (їх усього 47), мови яких треба захищати в першу чергу. В Хартії також вказується, що регіональні мови мають суттєво відрізнитися від офіційної (державної) мови. Отже, оскільки українська мова входить у підгрупу східнослов'янських мов, а східнослов'янські держави є сусідніми, то інші східнослов'янські мови

(білоруська і російська) не можуть вважатися регіональними на теренах України (адже це може створити різнопланові територіальні загрози), тому білоруська і російська мови в Україні можуть розглядатися лише як мови національних меншин. При цьому РФ не розглядає можливість захисту української мови при ратифікації Хартії, хоча російські експерти й підкреслюють, що найбільш поширеними мовами на території РФ (окрім російської) є татарська, українська та башкирська. Тут треба правильно зрозуміти всі нюанси. Зокрема, серболужицька мова є регіональною слов'янською мовою на території Німеччини, бо у світі немає держави, котра б мала серболужицьку мову як офіційну. Крім того, серболужицька – єдина мова, що збереглась у слов'янському ареалі, який зазнав асиміляції з боку німецької мови в пізньому Середньовіччі. Отже, захист цієї мови базується на її постлінгвоцидному статусі. При розробці державної мовної політики в Україні треба обов'язково враховувати те, що майже 400-літній лінгвоцид української мови ще й досі не припинився, а деукраїнізація України прискорюється і поглиблюється (прихильники законопроекту 9073 навіть не згадують про це, хоча Хартія передбачає, що кожна держава може сама визначити необхідні принципи, на яких базується мовна політика країни).

5. Мови, які є державними в сусідніх країнах (і одночасно – мовами національних меншин у РФ), не повинні включатися в категорію «мови Російської Федерації», адже існування таких мов ніщо не загрожує. Отже, підтримки й захисту потребують не державні мови сусідніх країн, а ті мови, які не мають відповідної інфраструктурної забезпеченості, які мало використовуються у ЗМІ тощо. Хартію не можна застосувати до російських умов, бо: а) на практиці Хартія «виконується тільки для корінних народів, які традиційно живуть у відповідних країнах»; б) «основні принципи Хартії вичерпали себе і не відповідають наявній у Європі демографічній ситуації»; в) Хартія «не працює для багатонаціональних країн»; г) ратифікація Хартії дуже дорого коштує, забезпечити «шкільне навчання рідною мовою навіть на трьох–чотирьох мовах меншин надзвичайно важко»; «нібито Росія багата країна, а грошей не вистачає... тут Хартія просто не працює. Треба її відмінити і замість неї розробити і прийняти певний новий документ, наблизений до реальності».

Отже, якби ті, хто голосував за законопроект 9073, хотіли розробити концепцію державної мовної політики, яка не суперечила б національним інтересам України, то їм достатньо було врахувати хоча б ці поради російських експертів.

Тетяна ВОРОПАЄВА,
кандидат психологічних наук,
доцент КНУ ім. Тараса Шевченка.

Фото Миколи БІЛОКОПИТОВА.

дів, що є реальними для реалізації. Це дозволяє враховувати реальний стан кожної мови меншин. Адже Хартія не спрямована на захист діалектів офіційних (державних) мов та мов недавніх мігрантів. А захист регіональних мов або мов меншин не повинен здійснюватися на шкоду офіційним (державним) мовам і не відмінє обов'язкової необхідності вивчення офіційної (державної) мови. Хартія належить «до документів обов'язків, а не до документів, що гарантують дотримання прав, оскільки держави-учасники приймають на себе за вибором систему пунктів (параграфів Хартії) для захисту недомінуючих або менш використовуваних мов, якими говорять громадяни цих держав». При цьому «кожна з недомінуючих мов отримує власну модель або версію захисту». Проблеми з ратифікацією Хартії в багатьох країнах пов'язані й з існуючими в них політико-економічними труднощами й з передісторією взаємодій син титульних націй з іншими народами на теренах тієї ж держави. Як-от країни Балтії категорично відмовляються від ратифікації Хартії, посила-

